

This question paper contains 4+2 printed pages]

Roll No.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

S. No. of Question Paper : 330

Unique Paper Code : 213357

D

Name of the Paper : **Mastering Sanskrit Language, Prosody & Rhetoric**

Name of the Course : **B.A. (Prog.) Sanskrit Language**

Semester : **III**

Duration : **3 Hours**

Maximum Marks : **75**

(Write your Roll No. on the top immediately on receipt of this question paper.)

(इस प्रश्न-पत्र के मिलते ही ऊपर दिए गए निर्धारित स्थान पर अपना अनुक्रमांक लिखिए ।)

Note : Unless otherwise required in a question, answers should be written *either* in Sanskrit or in Hindi or in English, but the same medium should be used throughout the paper.

टिप्पणी : अन्यथा आवश्यक न होने पर, इस प्रश्नपत्र का उत्तर संस्कृत या हिन्दी या अंग्रेजी किसी एक भाषा में दीजिये परन्तु सभी प्रश्नों का माध्यम एक ही होना चाहिए ।

Answer *All* questions

सभी प्रश्नों के उत्तर दीजिए ।

1. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन की सन्धि कीजिए :

Join any *three* of the following words :

3×2=6

महा + ऋषिः, वसुधा + एव, सत् + चित्, रमा + ईशः, उभौ + अपि, चित् + मय,
श्री + ईशः, रामस् + अपि ।

P.T.O.

2. निम्नलिखित में से किन्हीं दो का सन्धि-विच्छेद कीजिए :

Disjoin any *two* of the following words :

2×2=4

देवालयः, जगदीशः, यद्यपि, नरेन्द्रः ।

3. निम्नलिखित में से किन्हीं तीन में समास कीजिए :

Write compound-forms of any *three* of the following words :

3×2=6

कृष्णस्य समीपम्, रामश्च कृष्णश्च, राष्ट्रस्य पतिः, हरिणा सह, पञ्चानां वटानां समाहारः, महान् चासौ आत्मा ।

4. निम्नलिखित में से किन्हीं दो का समास-विग्रह कीजिए :

Dissolve any *two* of the following :

2×2=4

जितेन्द्रियः, मातापितरौ, राजपुरुषः, उपगङ्गम् ।

5. निम्नलिखित में से किसी एक विषय पर संस्कृत में निबंध लिखिये :

Write an essay in *Sanskrit* on any *one* of the topics given below :

20

(क) सत्सङ्गतिः

(ख) भारतीयसंस्कृतिः

(ग) भगवद्गीता

(घ) संस्कृतभाषायाः महत्त्वम् ।

6. निम्नलिखित में से किन्हीं दो छन्दों का लक्षण एवं गणनिर्देशपूर्वक उदाहरण दीजिये :

Define and illustrate any *two* of the following metres :

2×4=8

अनुष्टुप्, वंशस्थ, स्रग्धरा ।

7. निम्नलिखित में से किन्हीं दो में गणनिर्देश करते हुए छन्द का नाम बताइये :

Scan and name the metres in any *two* of the following verses :

2×2=4

(क) प्रजाः प्रजाः स्वा इव तन्त्रयित्वा

निषेवते शान्तमना विविक्तम् ।

यूथानि संचार्य रविप्रतप्तः

शीतं दिवा स्थानमिव द्विपेन्द्रः ॥

(ख) दर्भाङ्कुरेण क्षत इत्यकाण्डे

तन्वी स्थिता कतिचिदेव पदानि गत्वा ।

आसीद् विवृत्तवदना च विमोचयन्ती

शाखासु वल्कलमसक्तमपि द्रुमाणाम् ॥

(ग) अधिगतपरमार्थान् पण्डितान् मावमंस्थास्

तृणमिव लघु लक्ष्मीर्नैव तान् संरुणद्धि ।

अभिनवमदलेखाश्यामगण्डस्थलानां

न भवति बिसतन्तुर्वारणं वारणानाम् ॥

8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अलंकारों का उदाहरणसहित लक्षण बताइये :

Define and illustrate any *two* of the following figures of speech :

2×4=8

उत्प्रेक्षा, श्लेष, रूपक ।

9. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पद्यों में अलंकार स्पष्ट कीजिए :

Identify and explain the figures of speech used in any *two* of the following verses : 2×2=4

(i) मधुरः सुधावदधरः पल्लवतुल्योऽतिपेलवः पाणिः ।

चकितमृगलोचनाभ्यां सदृशी चपले च लोचने तस्याः ॥

(ii) नवपलाशपलाशवनं पुरः स्फुटपरागपरागतपङ्कजम् ।

मृदुलतान्तलतान्तमलोकयत् स सुरभिं सुरभिं सुमनोभरैः ॥

(iii) सरसिजमनुविद्धं शैवलेनापि रम्यं

मलिनमपि हिमांशोर्लक्ष्म लक्ष्मीं तनोति ।

इयमधिकमनोज्ञा वल्कलेनापि तन्वी

किमिव हि मधुराणां मण्डनं नाकृतीनाम् ॥

(iv) तत्साधुकृतसन्धानं प्रतिसंहर सायकम् ।

आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥

10. निम्नलिखित अपठित गद्यांशों में से किसी एक का हिंदी अथवा अंग्रेजी भाषा में अनुवाद कीजिये :

Translate any *one* of the following unseen passages into Hindi or English :

6

कस्मिंश्चिद् देशे महाचतुरको नाम शृगालः आसीत् । तेन कदाचित् अरण्ये स्वयंमृतः गजः प्राप्तः । सः तस्य परितः भ्रमति, परन्तु तस्य कठिनां त्वचं भेतुं न शक्नोति । अथ अत्र अवसरे इतस्ततः विचरन् कश्चित् सिंहः तत्रैव प्रदेशे आगच्छत् । अथ सिंहम् आगतं दृष्ट्वा सः सविनयम् वदति - "स्वामिन्, अहं तव सेवकः, तवार्थे इमं गजं रक्षामि" । तं दृष्ट्वा सिंहः वदति - "भौः, नाहम् अन्येन हतं जीवं खादामि ।"

अथवा/OR

कस्मिंश्चिद् वने करालकेसरो नाम सिंहः वसति स्म । तस्य च धूसरको नाम शृगालः सदैव अनुयायी परिचारकः च अस्ति । अथ कदाचित् तस्य गजेन सह युध्यमानस्य शरीरे गुरुतराः प्रहाराः सञ्जाताः । येन एकम् अपि पदम् चलितुं न शक्नोति । तस्य अचलनात् च धूसरकः क्षुधापीडितः दौर्बल्यं गतः । अन्यस्मिन् दिवसे सः अवदत्-स्वामिन्, बुभुक्षया पीडितोऽहम् । पदमपि चलितुं न शक्नोमि । तत् कथं तव सेवां करोमि ?

निम्नाङ्कित गद्यांश के आधार पर पूछे गये किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर दीजिये :

Answer any *five* questions on the basis of the passage given below :

5

कश्मीरप्रदेशे काचित् नदी प्रवहति स्म । नदीतीरे एकः संन्यासी स्वशिष्यैः सह वसति स्म । एकदा संन्यासी नद्याः अपरं तीरं गन्तुम् एकां नौकाम् आरूढवान् । सः नाविकं पृष्टवान् - अपि

P.T.O.

व्याकरणं जानासि ? नाविकः प्रत्युदतरत् - न इति । संन्यासी अकथयत् - तर्हि तव अर्धं जीवनं नष्टम् इति मन्यस्व । तदैव काले नद्याम् आवर्तः आगतः । नाविकः जले तर्तुम् आरभत । सः संन्यासिनम् पृष्टवान् - अपि तर्तुं जानासि ? संन्यासी उवाच - न इति । नाविकः अकथयत् - तर्हि तु तव सम्पूर्णं जीवनं नष्टमिति ।

(क) नदी कुत्र प्रवहति स्म ?

(ख) नदीतीरे कः वसति स्म ?

(ग) संन्यासी नौकां किमर्थम् आरूढवान् ?

(घ) संन्यासी नाविकं किं पृष्टवान् ?

(ङ) नाविकः किं प्रत्युदतरत् ?

(च) अन्ते नाविकः किम् अकथयत् ?